

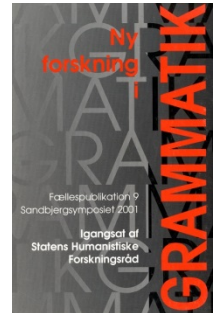
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Kasus i gammeldansk

Forfatter: Eva Skafte Jensen

Kilde: H. Leth Andersen, K. Jensen og H. Nølke (red.).
Ny Forskning i Grammatik 9, 2002, s. 161-184

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2002

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Kasus i gammeldansk

Eva Skafte Jensen

1. Indledning

For cirka 1000 år siden var dansk et overordentligt flekterende sprog med 4 kasus (NADG), 3 køn, person- og talbøjning i verbalerne osv. De forskellige fleksiver ytrede sig især (om ikke udelukkende) som bøjningsendelser. I moderne dansk trækker man som bekendt stærkt på ordstilling og prosodi, og de gamle fleksiviske kategorier er dels blevet stærkt begrænset, dels har de fået andre udseender og virkeområder. Der er altså sket store forandringer fra gammeldansk til moderne dansk, og det har selvfølgelig afstedkommet spekulationer over hvordan disse forandringer er kommet i stand. Denne artikel er et bidrag til disse spekulationer, især hvad angår de to kasus nominativ og akkusativ.

2. Kilder til gammeldansk

For at forstå vilkårene for de teorier man kan have om sprogforandringerne i gammeldansk, kan det være tjenligt at se på hvilke kilder vi har fra de forskellige stadier af det ældste danske. Fig. 1. viser en traditionel periodeinddeling og de kilder vi har til belysning af de forskellige stadier af gammeldansk.

Fig. 1. traditionel periodeinddeling med kilder:

(URNORDISK)

OLDDANSK	800-1100	Runeindskrifter på genstande og monumenter
ÆLDRE MIDDELDANSK	1100-1350	Lovskrifter, lægebøger, fragmentariske helgenlegender oversat fra latin
YNGRE MIDDELDANSK	1350-1525	Lovskrifter og retsdokumenter, breve, krøniker, opbyggelig litteratur, legendarier, lægebøger bøger, romantisk digtning, dyrerim, viser

(ÆLDRE NYDANSK)

Note: Næsten ingen dansksproglige kilder i tiden 1000-1250 (1050-1300)

Vigtigt i denne sammenhæng er for det første at man til den ældste periode udelukkende har runeindskrifter. Runeindskrifterne udgør en stærkt formaliseret teksttype både hvad angår brugsområde og tekstopbygning, og de er derfor ikke nødvendigvis direkte sammenlignelige med senere tiders lovskrifter, krøniker osv., hverken med hensyn til stil eller sprogform. I hvert fald skal man gå varsomt frem når man vil sammenligne olddansk med middeldansk, og i øvrigt huske på at det talte sprog blandt samtidens danskere sandsynligvis var lige så varieret som moderne dansk, både med hensyn til register, sociolekter, idiolekter osv.

For det andet skal man lægge mærke til noten nederst i figuren, nemlig at man næsten ingen vidnesbyrd har fra perioden 1000-1250 (1050-1300) (jf. Bjerrum 1952: 53). Der er med andre ord et empirisk hul lige midt i denne vigtige periode af det danske sprogs historie. Faktisk skal man så langt op i tiden som slutningen af 1200-tallet før man finder gedigne dansksproglige prosatekster, de ældste overleveringer af Skånske Lov skønnes at være fra denne tid. De overvejelser man gør sig om sprogudviklingen i 11- og 1200-tallet, bliver derfor baseret på de spor man kan aflæse i senere tiders kilder, og disse spor kan så med de nødvendige forbehold sammenholdes med det danske man kan læse i runeindskrifterne, og med udviklingen i beslægtede sprog (svensk, islandsk, tysk o.l.).

3. Infortissvækkelsen

Man plejer at tilskrive den såkaldte infortissvækkelse en hovedrolle når man vil forklare de forandringer i dansk der resulterer i at adskillige af fleksivkategorierne forandrer sig og måske endda helt forsvinder. Infortissvækkelsen kalder man en bestemt lydlig sprogudvikling i dansk som man regner med sker i tiden op til middeldansk. Præcis hvornår er svært at fastslå, men man kan aflæse rimeligt sikre tegn på den i tiden omkring 1100 (jf. Skautrup 1944: 225ff). Essensen af denne udvikling går ud på at der sker en trykforskydning hvorved flerstavede ord får hovedtryk på første stavelse, og alle efterfølgende stavelser til gengæld bliver tryksvage. Effekten kan vi for eksempel se i moderne dansk hvor sidste stavelse i flerstavellesord som *blommer* og *gade* ganske vist skrives med *e*, men bliver udtalt med forskellige

schwa-nuancer. I svensk hvor en sådan trykforskydning ikke har fundet sted, er der stadig fuldvokaler i de tilsvarende ord *blommor* og *gata*.

Den traditionelle forklaring på forandringerne i kasussystemet og andre fleksivkategorier er baseret på en kobling mellem infortissvækkelsen og det forhold at mange fleksiver ytrer sig som bøjnings**endelser**. Ræsonnementet går som følger: Udtalen i tryksvage endelser bliver utydelig, derved sløres distinktionerne mellem de forskellige bøjningsendelser (inkl. kasusmarkeringer), disse bøjningsendelser falder sammen i forskellige synkretismer, og pludselig har man brug for en fastere ordstilling for at kunne skelne mellem de forskellige syntaktiske funktioner. Man ser således en fastere ordstilling som en reparationsmekanisme som skal få styr på et sprog i opløsning.

Det er dog sjældent at et enkelt sprogligt fænomen – i dette tilfælde én lydlig forandring – alene forårsager så radikale omvæltninger i et sprog som for eksempel ophævelsen af kasus i nominalsystemet og person- og numerusbøjningen i verbalsystemet. Typisk kan man i et givet sprog iagttage flere forskellige samtidige forandringstendenser, nogle trækker i forskellig retning, andre i samme retning. Nogle bliver ikke rigtig til noget, men går i sig selv igen, andre får blivende status og kommer til at danne grundlaget for senere tiders grundlæggende strukturelle træk i de pågældende sprog. Det hører også til sjældenhederne at strukturelle sproglige forandringer foregår udefra og ind, eller sagt på en anden måde, fra udtrykket til indholdet. I stedet foregår de fleste strukturelle sprogforandringer som en omfortolkning af indholdskategorier, som så som ledsagefænomen kan medføre forandringer i udtrykket (jf. fx Hansen 1956; Andersen 1973).

Hvis vi nu, i stedet for at gå ud fra at den fastere ordstilling opstår som reaktion på infortissvækkelsen, antager at ordstillingen allerede er i fuld gang med at stabilisere sig hen imod den vi kender fra senere dansk ved den tid hvor infortissvækkelsen holder sit indtog i dansk, så kunne den igangværende ordstillingsstabilisering være med til at forklare den kraft hvormed infortissvækkelsen slår igennem. Hvis man gennem ordstillingen kan fastslå grammatiske relationer som subjekt

og objekt og hvilke attributive og prædikative led der lægger sig til hvilke sætningsled, så er det ikke længere strengt nødvendigt at opretholde indholdsforskelle mellem for eksempel nominativ og akkusativ, og dermed heller ikke nødvendigt at opretholde disse forskelle som de kommer til udtryk lydligt (i udtrykket). I stedet for at udnævne den fastere ordstilling til at være den medicin hvormed det syge sprog gøres rask, kan vi se på den fastere ordstilling som det sproglige træk der tillader at bøjningsendelserne forsvinder.

4. En empirisk kuriositet

Gammeldansk fremviser den empiriske mærkværdighed at kasusreduktionerne skrider ujævnt frem. Det gælder dels for de fire kasus indbyrdes, nominativ forsvinder tilsyneladende tidligere end akkusativ og dativ, og genitiv løsriver sig tidligt fra resten af kasussystemet og følger egne selvstændige udviklingsveje. Disse forskelle i tempo er vel ikke i sig selv mærkværdigt. Mere mærkværdigt er det at svindet af en kasus som nominativ også skrider ujævnt frem i forhold til ordklasser. Først ryger nominativ i substantiverne, derefter i adjektiverne og til sidst i pronominerne (jf. fx Skautrup 1944: 266-272).

Disse ujævnheder i tempo viser sig på forskellig vis i de eksisterende fremstillinger af gammeldansk. I sin *Grammatik over Skånske Lov* illustrerer Bjerrum ligefrem kasussystemet ved hjælp af adjektiverne og pronominerne (og numeralierne) da det er ved disse ordklasser kasussystemet "fremtræder klarest" (Bjerrum 1966: 29f). Ved substantiverne er der nemlig allerede sket mange synkretismer og især mange bortfald af stærke nominativendelser. I *Det danske Sprogs Historie* opstiller Skautrup bøjningsskemaer for substantiver, adjektiver og pronominer gældende for perioden olddansk ('runedansk') (Skautrup 1944: 135-137), mens han ved perioden ældre middeldansk undlader at opstille bøjningsskemaer for substantiverne, og nøjes med regulære bøjningsskemaer for adjektivbøjningen og pronominalbøjningen (Skautrup 1944: 270, 271-272). Hvordan hænger disse observerbare forskelle i tempo sammen med infortissvækkelsen? Hvis den ændrede udtale kan bortreducere bøjningsendelser i substantiver som *hund-ær* og *hæst-ær*, hvorfor så ikke i adjektiver som *full-ær* og *ræt-ær*? I alle fire tilfælde betyder endelsen *-ær* nom.sing.mask.

Det tror jeg jeg kan forklare, men det kræver at visse af de ting vi normalt tager for givet, både med hensyn til nominativ og akkusativ og med hensyn til empirien, tages op til revision.

5. Hvilke sprogtilstande afspejler empirien?

Vi begynder med det sidste. Som regel antages det at kasussystemet i ældre middeldansk stort set er væk, og at de kasusendelser man kan finde rundt omkring i håndskrifterne, er overført fra tidligere tiders forlæg og ikke har bund i hverken den samtidige udtale eller i et aktivt kasussystem. Situationen opsummeres for eksempel således af Brøndum-Nielsen:

“Men fra denne oversigt over bøjningsformer i opløsning eller forvirring uddrager vi da – ligesom af andre arkaiserende vidnesbyrd – det sikre resultat, at lovsproget som det findes i de gamle håndskrifter har været i usædvanlig grad et litterært sprog, bl. a. med en mængde døde bøjningsformer som skriversne slet ikke har magtet. Dette sprog har vel nok været mere forskelligt fra samtidigt talesprog end nutidens bibelsprog og gammeldags prædikesprog er fra almindeligt dansk talesprog.” (Brøndum-Nielsen 1918: 131)

Citatet er repræsentativt for den gældende holdning til skriversnes formåen hvad angår bøjningsparadigmer. Interessant nok er tilliden til de samme skrivere stor når det gælder gengivelse af lydene i ældre middeldansk. Ganske komplekse og nuancerede redegørelser for lydudviklinger i dansk baseres på hvordan disse skrivere gengiver vokaler og konsonanter. Skrevet *e* (snarere end *i*) i ord som *smed* og *leve* tages som udtryk for lydåbning (jf. fx Torp og Falk 1898: 149; GG I: 268, 277ff). Beskrivelsen af vokalharmon i skånsk er foretaget i tillid til at fordelingen af skrevne vokaler (*i/a/u* vs. *e/æ/o*) er udtryk for lydlig forskelle i talt skånsk (GG I: 382f). Distributionen af skrevne *w*'er og *y*'er lægges blandt andet til grund for særdeles finmaskede teorier om spirantsvækkelse i gammeldansk. Teorier som bl.a. kan bruges til at dialektbestemme sprogformen i de gammeldanske håndskrifter (se fx Brøndum-Nielsen 1908: XI-XIIIff og andre værker).

Disse teorier om lydudviklingerne i dansk er som sagt overordentlig nuancerede og involverer mange forhold som åbne og lukkede stavelser, konsonantiske omgivelser, vokalkvaliteter i tidligere stavelser etc. etc. Når man ikke udviser samme tillid til skrivelserne mht. bøjningsmønstre, fx kasus, skyldes det blandt andet eksempler som det der citeres i (1) nedenfor. Citatet består af åbningssekvensen af en retsparagraf der handler om skadeserstatning i forbindelse med skader på agre og afgrøder. (Her, som senere, gengiver jeg teksteksempler i tre lag. Først en nøjagtig afskrift fra udgaven i DgL, derefter en ord-for-ord-gloss, og sidst en mere mundret oversættelse til moderne dansk. De relevante kasusformer fremhæves med fed skrift):

- (1) *Brytær man up uth giærthe fore hæsti sinum ællær fore wagni sinum. oc worthær scatha ofna akrum ællær ofna ængiæ manna bøde scatha oc ofna twa øra. (...) (DgL I 249,6-8)*

Bryder man op ud gærde for hest sin eller for vogn sin, og bliver skade.^{M.oblik} på agre eller på enge mænds skal-bøde skade og derpå to øre (...)

‘Ødelægger en mand et hegn for sin hest eller for sin vogn, og kommer der skade på agre eller enge, da skal han erstatte skaden og betale to øre i tilgift (...)’

I den citerede sekvens er næsten alle¹ nominaler bøjet ifølge traditionelle systemer bortset fra ordet *scathi* i sætningen *worthær scatha*. I denne sætning er *scatha* subjekt, men det står ikke i nominativ, og man antager da at *scatha* med *-a* i udlyd er en fejlskrivning og ikke afspejler hverken den samtidige udtale eller en kasusdistinktion. I stedet betegnes de forskellige kasusmarkeringer typisk som overført fra forlæg eller som hyperkorrektion, og de anses i øvrigt som tilfældige og usystematiske².

-
1. Andre håndskrifter har *ængium* i stedet for *ængiæ*. b. Erstatningens størrelse *twa øra* står her i akk. Tidligere i dansk blev det beløb hvormed man skulle *bøde/erstatte* noget, bøjet i dativ ('instr. dat.'). I B 69 og senere står dette led i akk.
  2. Jörgensen (1990: 138, 167) karakteriserer også distributionen af kasusmarkering i fornsvensk som 'systematisk' og 'slumpartat'.

6. Et empirisk eksperiment

I den senere tid har jeg haft mulighed for at se grundigere på en bestemt afskrift af Skånske Lov, nemlig den man finder i Stockholm B 69 fra midten af 1300-tallet, eksempel (1) stammer herfra. Jeg har gjort det eksperiment at gå ud fra at den pågældende skriver faktisk mener hvad han skriver, og ikke blot blindt og ureflekteret afskriver hvad han har liggende ved siden af sig med diverse fejlagtige bøjningsendelser til følge. Det er der kommet nogle interessante resultater ud af som jeg vil præsentere i de følgende afsnit. Det bør dog nævnes at jeg ikke er færdig med min undersøgelse endnu, hverken empirisk eller analytisk, og de her fremlagte resultater er altså i et vist omfang foreløbige.

Jeg har som udgangspunkt undersøgt, hvordan de svagtbojede substantiver i singularis (de maskuline *an*-stammer og de feminine *ōn*-stammer) skrives. I disse paradigmer er singularis todelt, jf. fig.2.:

Fig. 2. de svage maskuliner og femininer i singularis

maskuline <i>an</i> -stammer	nom.	- <i>i</i> (skrevet <i>i</i> og <i>e</i> (evt. <i>æ</i>))
	obl.	- <i>a</i> (skrevet <i>a</i> (evt. <i>æ</i>))
feminine <i>ōn</i> -stammer	nom.	- <i>a</i> (skrevet <i>a</i> (evt. <i>æ</i>))
	obl.	- <i>u</i> (skrevet <i>u</i> og <i>o</i>)

En umiddelbar optælling viser at i de allerfleste tilfælde bruges den oblique form når det pågældende substantiv er første led i sammensætninger, udgør det possessive led i possessive genitiver, er styrelse for en præposition, og når det er direkte og indirekte objekt. I 3-4% af disse tilfælde skrives *-æ* hvilket slører en endelig afgørelse, og i tilsvarende 3-4% finder vi nominativ i stedet for oblik (disse optællinger kan ses i skemaform i Jensen (under udg.)). De virkelig store afvigelser i forhold til en traditionel kasusopfattelse finder vi ved subjekterne og subjektsprædikativerne, og det ser ud som om disse afvigelser slet ikke er tilfældige og usystematiske, men at de blot følger alternative systemer. Systemer der udnytter kasusbøjningen anderledes end det vi er opdraget med at tro på.

7. Et alternativt kasussystem

Dette leder nu frem til at lirke ved de traditionelle opfattelser af hvad nominativ og akkusativ er for nogle størrelser³. Definitionerne nedenfor er citeret efter Crystal og stemmer formodentlig fuldt ud overens med de opfattelser de fleste af os har af nominativ og akkusativ.

Crystal om nominativ:

“In a language which expresses grammatical relationships by means of inflections, this term refers to the form taken by a word, usually a noun or pronoun, when it is the subject of a verb.” (Crystal 1985: 207)

Crystal om akkusativ:

“In a language which expresses grammatical relationships by means of inflections, this term refers to the form taken by a word, usually a noun or pronoun, when it is the object of a verb.” (Crystal 1985: 4)

Med disse definitioner i lommen bliver vi nødt til at bedømme et tilfælde som *scatha* i (1) som enten ikke-subjekt eller fejlskrivning, og typisk vil man vælge den anden af disse to muligheder, altså fejlskrivning. Jeg vil foreslå en anderledes løsning, nemlig at kasussystemet og i særdeleshed nominativen bruges alternativt til det traditionelle system. Dette alternative system kan bedst illustreres ved en sekvens som den i (2):

- (2) *Thagar granna hafwa sath sæth sina tha sculu the læggia lagstæfnu fore alla the i by bo sammen | ath the giærthe alli ath the lagstæfnu ær fore lægs. thæn ær æi giærthær bôte øre. Sithæn lægs annur lagh stæfnu oc thæn ær æi gærthær bôte twa øra. || Sithæn lægs thrithia lagstæfnu oc thæn ær æi wil tha giærtha bôte half marc. (...)* (DgL I 249,16-23)

Straks naboer har sat såed sin da skal de lægge tidsfrist_{F.oblik} for alle dem i by bo sammen | at de skal-gærde alle til den tidsfrist_{F.oblik} som forelægges. den som ej gærder skal-bøde øre. Siden lægges anden_{F.nom} tidsfrist_{F.oblik} og den som ej gærder skal-

3. Se i øvrigt også Durst-Andersen 1997: 171f. Her skitseres nogle principielle problemer i traditionel behandling af kasus.

bøde to øre || Siden lægges tredje_{F,nom} tidsfrist_{F,oblik} og den som ej vil da gærde skal-bøde halv mark. (...)

‘Så snart de naboer der bor i by sammen, har sået deres sæd, så skal de fastsætte en tidsfrist der gælder for dem alle sammen, nemlig at de alle skal have sat hegn op til den tidsfrist der er fastsat. Den som ikke sætter hegn, skal betale 1 øre i bøde. Siden fastsættes en anden tidsfrist, og den som ikke sætter hegn, skal betale 2 øre i bøde. Siden fastsættes en tredje tidsfrist, og den som ikke da vil sætte hegn, skal betale en halv mark i bøde’

I denne sekvens forekommer ordet *laghstæfna* (*lovstævne* – ‘tidsfrist’) fire gange. De to første gange står det pågældende ord i oblik form hvilket ikke umiddelbart vækker undren. Ved den første forekomst er ordet direkte objekt for *lægga*, ved den anden er det styrelse for præpositionen *ath*. Den tredje og fjerde forekomst af ordet er også i oblik form, og det er straks mere bemærkelsesværdigt eftersom *lovstævne* i disse to tilfælde er den respektive sætnings subjekt. For at gøre forvirringen komplet står det foranstillede adjektiv i de samme to sætninger i nominativ. Vi står altså over for sætninger hvor et substantiv som subjekt ikke står i nominativ, og hvor forskellige dele af nominalsyntagmet ikke kongruerer.

Hvis vi nu i stedet for at lede forgæves efter det vi synes bør være til stede, ser på hvad der faktisk er til stede i de pågældende sætninger, kan vi nu iagttage visse fælles træk. Træk som har med tekstsammenhæng og informationsstruktur at gøre.

For det første kan vi iagttage at ved både tredje og fjerde forekomst af ordet *laghstæfna* er der tale om baggrundsinformation. Ordet er nævnt hele to gange i teksten straks forinden. For det andet kan vi iagttage at ordene *annur* og *thrithia* netop ikke udgør baggrundsinformation. Tværtimod, i begge tilfælde består de af ny relevant information, og de er det sandsynlige fokus i deres respektive sætninger. Denne skelnen mellem baggrundsinformation og ikke-baggrundsinformation, mener jeg, er et underliggende princip som styrer fordelingen af nominativ og akkusativ i subjekter, subjektsprædikativer (og muligvis andre sætningsled) i Skånske Lov i B 69 og andre steder.

Det ser således ud til at kassformerne kan bruges informationsstrukturelt til at ekspliciterer sammenhænge mellem de enkelte dele (sætninger/ytringer) af en tekst. Man bruger altså grammatiske midler til tekstsammenbinding, og derfor kalder jeg dette system for det kohæsive kasssystem (jf. Halliday & Hasan 1976).

Princip for kohæsivt kass i B 69

Subjekter, subjektsprædikativer eller dele heraf kan stå i akkusativ når de udgør baggrundsinformation.

Subjekter, subjektsprædikativer eller dele heraf kan stå i nominativ når de udgør ikke-baggrundsinformation.

De tre termer baggrund, ikke-baggrund og fokus bruges som følger:

Baggrund bruges her simpelthen som betegnelse for informationsenheder som afsender går ud fra at modtager er bekendt med ('given'), og som ikke behøver yderligere forklaring. I eksemplet ovenfor har afsender ret til at gå ud fra at ordet *lovstævne* er bekendt da det netop er nævnt i teksten forinden. Typisk baggrundsinformation ses for eksempel ved gentagelsen af allerede introducerede diskursreferenter og ved anaforisk reference.

Ikke-baggrund omfatter omvendt de informationer som afsender ikke nødvendigvis går ud fra at modtager er bekendt med. Typisk ikke-baggrundsinformation ses for eksempel i nye diskursreferenter og i ytringens fokus.

Fokus karakteriseres som ytringens nye, relevante information, den information som rammes af en evt. nægtelse.

8. Adjektiver og kohæsivt kass

Det princip der ligger til grund for kohæsivt kass, kan blandt andet forklare hvorfor adjektiverne holder fast i nominativbøjningerne i længere tid end substantiverne. Både når de bliver brugt attributivt (som i *annur* og *thrithia* i (2)), og når de bliver brugt prædikativt, vil de ofte bestå af ikke-baggrundsinformation. Det prototypiske eksempel

er subjektspredikativerne som jo netop bliver brugt til at tilskrive egenskaber til den entitet som subjektet udgør.

- (3) *Wil bonde quikær oc quitha fuldær i clostær fara tha ma han mæth allum sinum howoth lot in fara. warthær han siukur tha ma han halfwan gifwa clostre (...) oc eig mera (...)* (DgL I 211,2-5)

Vil mand levende_{M.nom} og kvidefuld_{M.nom} i kloster drage da må han med hele sin hovedlod ind drage. bliver han syg_{M.nom} da må han halvt give kloster (...) og ej mere (...)

‘Vil en mand der er frisk og rask, gå i kloster, da må han tage hele sin hovedlod med sig. Bliver han syg, da må han give det halve til klostret og ikke mere’

9. Den fakultative dimension

Ubehageligt (eller behageligt, alt efter hvordan man ser på det) er det at dette kohæsive kasussystem indeholder et skønsmæssigt element der har med afsenders intention at gøre (jf. Nølke 1995: 83, 1996: 63; Togeby 1993: 433ff). Mens udtrykssubjektet efter traditionelle kasus-systemer per definition skal stå i nominativ (jf. Crystal ovf.), er der ikke den samme automatiske styringsmekanisme i det kohæsive kasussystem. Det er snarere sådan at afsender kan **vælge** at præsentere visse størrelser som baggrund eller ikke-baggrund.

Inæste eksempel er der tale om åbningssætningen af en ny paragraf. I denne sætning står sætningens subjekt i oblik, *kunu*, ikke i nominativ, *kuna*. Hvis den aktuelle sætning netop er åbningssætningen i den pågældende paragraf, hvordan kan ordet så siges at udgøre baggrundsinformation? Det kan det fordi sætningen og paragraffen indgår i en større sammenhæng som den sidste i en række paragraffer der handler om ægteskabsbrud og andre former for utilladelig sex. Kvinder og mænd, gifte såvel som ugifte, har allerede været nævnt i tidligere paragraffer, og derfor kan *kone/kvinde* her opfattes og præsenteres som baggrundsinformation, *kunu*.

- (4) *Ær kunu san-Ø fore hordoms sac swa ath hun ma æi gen mæla tha ma hænnæ bonde um han wil hana borth hwraka (...)* (DgL I 257,16-20)

Er kone_{F.oblik} sand_{F.nom} for hordoms sag så at hun må ej genmæle da må hendes husbond om han vil hende bort vrage (...)

‘Hvis en kvinde kendes skyldig i hor sådan at hun ikke må tage til genmæle, da må hendes mand forskyde hende hvis han vil’

Det samme forhold gør sig gældende ved eksempel (1) ovenfor. Når ordet *skade* kan stå i oblik (*scatha*) i åbningsætningen af den pågældende paragraf, er det fordi denne paragraf indgår i en lang række paragraffer der handler om de forskellige måder der kan opstå skader på marker og enge, og ordet *skade* har allerede været nævnt i adskillige tidligere paragraffer. Skriveren kan derfor opfatte ordet som baggrundsinformation og vælge at præsentere det som sådan ved at sætte det i oblik.

10. Forklaring

I det følgende vil jeg foreslå en forklaring til hvordan et sådant system kan opstå, og jeg vil antage det synspunkt at der er flere forskellige forandringer i gang som i forskellig udstrækning influerer og måske oven i købet understøtter hinanden. Jeg vil desuden gå ud fra at ordstillingen allerede er i fuld gang med at stabiliseres og har været det længe, og at som følge af denne stabilisering bliver dele⁴ af kassystemet til dels redundant. Når subjekter og objekter konstitueres ved rækkefølge, er kasus ikke mere strengt nødvendigt til den slags. Derfor bliver mulighederne for omfortolkning så meget desto større.

11. Subjektet før og nu

En af de vigtigste, relevante forandringer der sker i denne tid, berører subjektet. I moderne dansk er det den katabaktiske forbindelse mellem

---

4. I præp.forb. holder kasus sig længere end ved subj., obj. og præd. Dette giver et fingerpeg om at kassystemet ikke er et homogent system med ligebyrdige medlemmer (se også Durst-Andersen 1997: 171), men at de enkelte medlemmer af kategorien fungerer inden for forskellige dele af sprogstrukturerne, og at de dermed også kan udvikle sig i forskellige retninger. Man bør ikke nødvendigvis forvente fælles fodslag i forandringerne inden for kassystemet, hverken hvad angår materiale, udviklingsretning, tidspunkt for specifikke udviklinger, eller ‘slut’resultat.

subjekt og finit der konstituerer en sætning (neksus). Alt efter valens kan verbet så knytte forskellige aktanter til sig hvoraf én – nemlig subjektet – altid skal aktualiseres. Subjektet har altså en særlig status i moderne dansk som obligatorisk led. Dette ytrer sig i en sådan grad at selv hvor der vitterlig ikke forekommer noget som helst indholdssubjekt ('psykologisk subjekt', 'agent'), skal der være et udtrykssubjekt til stede. Standardeksemplet på dette er vejrudtryk som i moderne dansk har obligatorisk subjekt udtrykt ved *det*:

(5) Det regner

I moderne dansk kan man grafisk skildre disse dependenser som i fig. 3:

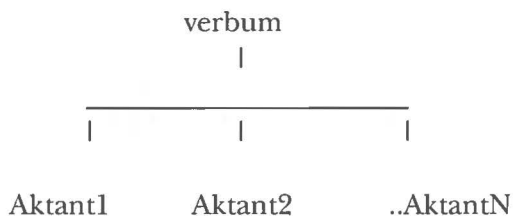
Fig. 3. forskellig slags dependens mellem finit verbal og subjekt og andre sætningsled

Subjekt < -> finit verbal -> andre sætningsled, fx objekt

Der er med andre ord interdependens mellem subjektet og finittet, og således får subjektet en særlig status i forhold til de andre sætningsled (objekter, faste adverbialer).

Sådan er situationen ikke i det ældste danske. I det ældste danske fungerer subjektet på lige fod med andre sætningsled. Sætningskonstituerende er det finitte verbum, og alt efter verbets valens knyttes et vist antal aktanter som kan aktualiseres eller ej.

Fig. 4. samme slags dependens mellem verbum og tilknyttede sætningsled

Disse aktanter kan så – alt efter hvad verbets semantik kræver – stå i forskellige kasus:

mistæ (divalent: den der mister noget (N); det der mistes (G))

kuna	mistær	thæs
kone.N	mister	det.G

bøtæ (tetravalent: den der skal betale erstatning (N); den der skal betales erstatning til (D); skadeserstatningens størrelse (D); den skade der bødes for (A))

bøte	han	bonda	threm marcum	afhogg
bøde.konj.	han.N	bonde.D	tre.D-mark.D	afhug.A.

Der gøres ikke forskel på de forskellige aktanter for så vidt realisering/aktualisering angår: de aktanter man ikke lige har brug for i (tekst) sammenhængen kan udelades, og det gælder for subjektet lige så vel som for andre sætningsled. Subjektet er med andre ord syntaktisk jævnbyrdigt med de andre sætningsled i denne periode af dansk.

12. Subjektets øgede hyppighed

En af de forandringer der finder sted i ældre middeldansk, er at subjektet er ved at blive en fast bestanddel af alle danske sætninger. Det viser sig på forskellig vis. En af fordelene ved at have med afskrifter at gøre er at man kan sammenligne flere versioner af samme tekststykke:

(6a) *Hafwær man sløkefrithu barn oc ær thæt eig thing liusd tha scal han eig taka arf æftir thæt (...)* (Skånske Lov, B 69, DgL I, 216,15-16)

Har man slegfredbarn og er det ej tinglyst da skal han ej tage arv efter det (...)

‘har en mand børn uden for ægteskab, og er faderskabet ikke tinglyst, så kan han ikke arve efter det’

(6b) *Haur man sløkefrithu børn, oc æræ ll ey þinghliusd, tha scal han ey taki arf æftir þæt* (Skånske Lov, B 76, DgL I, 38,8-9. Redaktørernes interpunktion)

(6c) *Haur man sløkefrithu børn. oc æræ æy thingliusd. tha scal han [sen.hd. ou.l., ca.1430] arf æy tækæ æftir thæt* (Skånske Lov, B 74, kap. 61, foreløbig udg. Gammeldansk ordbog)

I disse tre versioner kan man se forskellige opfattelser af om der behøves et subjekt eller ej. De tre stykker repræsenterer⁵ fire forskellige 'tider'. De yngre repræsentationer har flere ekspliciterede subjekter end de ældre. Oven i købet har en senere skriver i 1400-tallet følt behov for at tilføje et subjekt i B 74 som ikke var der i forvejen. Disse eksempler viser en generel tendens i de middelalderlige håndskrifter: Der kommer flere og flere subjekter i sætningerne, og disse subjekter ytrer sig især som anaforske personlige pronominer. Situationen refereres til med *thæt*, manden med *han*. Subjektet bliver altså en fast og med tiden obligatorisk bestanddel af danske sætninger, og det viser sig blandt andet empirisk ved et mylder af anaforske personlige pronominer.

13. Omfortolkningen af nominativ

Der er altså store forandringer i gang i ældre middeldansk og i tiden umiddelbart forinden. Ordstillingen bliver mere og mere stabil, subjektet er i færd med at ændre status syntaktisk set, og undervejs i disse forandringer bliver kasussystemet i traditionelt tilsnit til dels redundant. Ordstillingen overtager nemlig langsomt, men sikkert, opgaven med at identificere subjekter og objekter.

Derved ligger det lige for at den samtidige sprogbruger så småt holder op med at forbinde nominativ med subjekthed. I stedet kan denne samtidige sprogbruger lidt efter lidt begynde at forbinde nominativ med noget informationsstrukturelt, som fx ikke-baggrundsinformation (jf. (2)-(4) ovf.), og efterhånden omfortolke nominativ i overensstemmelse hermed, så det kommer til at betyde ikke-baggrund. En sådan omfortolkning ville i så fald være sket på det tidspunkt da aktualiseringen af sætningsled var pragmatisk motiveret snarere end syntaktisk. Sagt på en anden måde: På det tidspunkt i dansk da et sætningsled i nominativ ikke var til stede i sætningen fordi det var syntaktisk obligatorisk, men fordi det var vigtigt på grund af tekstlige sammenhænge. Et tekstligt vigtigt subjekt ville stå i nominativ, et tekstligt vigtigt subjektsprædikativ ville også stå i nominativ, men en sætning med et tekstligt vigtigt subjektsprædikativ ville ikke nødvendigvis indeholde et eks-

5. Ordet 'repræsenterer' er her valgt med omhu. Der postuleres intet om de indbyrdes forhold mellem håndskrifterne.

pliciteret subjekt. I et sådant dansk ville frekvensen af subjektsprædikativer (i nominativ) formodentlig være højere end frekvensen af subjekter, og dermed ville associationen **nominativ – ikke-baggrundsinformation** ikke være overraskende.

At de subjekter (og andre led (og dele af led)) der udgør baggrundsinformation så sættes i akkusativ, kan også forklares. Der er forskellige tegn på at akkusativ i gammeldansk har udgjort en slags neutral kasus (default/umarkeret kasus). Morfologisk kan man blandt andet se at akkusativen er lig med stammen i de stærke bøjningers singularisformer. I diakront perspektiv kan man desuden se at efterhånden som de forskellige præpositioner holder op med at styre kasus, ændrer de pågældende præpositionsforbindelser kasus til akkusativ (bortset fra en gruppe idiomatiserede forbindelser, *til lands, for fode* etc.). Endvidere er et overvældende antal danske substantiver lydrette udviklinger af akkusativformerne, ikke for eksempel af nominativformerne (jf. mod.da. sing. *hund*, ikke *hunder*, pl. *heste*, ikke *hester*; etc.). Se også Jensen 2001.

Således opstår et nyt system som en omfortolkning af eksisterende kategorier. Vi har nu et kasussystem som blandt andet kan bruges kohæsitiv i udmøntningen af en teksts informationsstruktur. De eksisterende former, nom. og akk., får tilskrevet nye funktioner, dvs. nyt indhold. I hele denne omstrukturering kan infortissvækkelsen godt have spillet en (væsentlig) rolle, men som medspiller, ikke som hovedrolleindehaver.

14. Det kohæusive kasussystems udbredelse

Det er endnu uklart hvor udbredt det kohæusive kasussystem er, både geografisk, kronologisk og strukturelt. I B 69 er det ret udbredt, og i andre kilder (både danske og svenske) kan man finde tegn på tilsvarende systemer. Dog er det muligvis især et østdansk/svensk fænomen. Hvad angår tid, anslår jeg at det kohæusive kasussystem fungerer i den periode vi ikke har ret mange kilder til, altså i det empiriske hul fra omkring år 1000, og at det vi ser i håndskrifterne fra midten af 1200-tallet og fremefter, er resterne af et sådant system.

Nedenfor gives et bud på hvordan systemet forsvinder igen, men først nogle ord om dets udbredelse strukturelt set. Jeg har indtil videre tø-

vet med at sætte et skarpere skel end det mellem baggrund og ikke-baggrundsinformation. Det er muligt at man kan trække fronterne hårdere op og simpelthen sige mellem baggrund og fokus, men det kræver en del mere empirisk arbejde. Jeg har også indtil videre tøvet med at inkludere andre syntaktiske led end netop subjekter og subjektsprædikativer. Det ser ud til at det traditionelle kasussystem fungerer fuldt ud ved præpositionerne (skønt man også her kan iagttage en tendens henimod flere og flere akkusativer). Jeg har dog en lille gruppe præpositionalforbindelser (ca. 3%) hvor substantivet står i nominativ. Det er muligt at de kan tolkes som fokuseret eller på anden måde som ikke-baggrundsinformation. Yderligere forskning vil belyse det.

15. Den nødvendige accept af forskellige, simultane systemer

Analysen i nærværende artikel forudsætter at man accepterer at der er flere forskellige slags kasussystemer på spil i ældre middeldansk. Som eksemplerne ovenfor viste, fungerer det traditionelle kasussystem for eksempel upåklageligt ved de fleste præpositionsforbindelser osv. Vi har altså både med det traditionelle og det kohæsive kasussystem at gøre. Desuden kan det nævnes at genitiven begynder at gå sine egne veje. Genitiven skiller sig i middelalderen ud fra de andre kasus og får en særlig funktion der ikke minder meget om traditionelt kasus. Denne særlige funktion kan illustreres med eksempler fra moderne dansk: I vores sprog bruges morfemet *-s* til at omdanne et nominal så det kan bruges prædikativt eller som bestemmer: *bolden er min søn-s*; *huset-s forfald*; *det er ham-henne-på-hjørnet-s cykel*. Denne særlige funktion, som så småt begynder at tage form i løbet af middelalderen, er et eksempel på endnu en brug af kasus som fungerer alternativt i forhold til både traditionelle systemer og i forhold til det kohæsive kasussystem. Se i øvrigt detaljerede analyser af *-s* i Hansen 1956 og Hansen & Heltoft 1999. Genitivens egne udviklinger er endnu et indicium om at kasussystemet (*-systemerne*) ikke består af ligebyrdige medlemmer som har samme typer opgaver i samme typer (syntaktiske og semantiske) kontekster og situationer (jf. note 4 ovf.).

Det at man overhovedet har flere forskellige systemer i gang samtidig, er for så vidt ikke noget problem, bortset fra normativt – dvs. når man vil monopolisere opfattelsen af rigtigt og forkert. Som eksempel kan

nævnes forskellen i udtryksrektion over for indholdsrektion som den ses i (7ab):

- (7a) Politiet var træt af kritikken
 (7b) Politiet var trætte af kritikken

I (7a) retter *træt* i singularis sig efter grammatisk numerus i *politiet*. I (7b) retter *trætte* sig efter det kollektive indhold i *politiet*. (7ab) viser velkendte konkurrerende systemer i moderne dansk.

Et andet eksempel på konkurrerende systemer ser vi i forbindelse med *dem/de* + relativ (jf. Heltoft 1992; Jørgensen 2000; Duncker 2001). Sætningen i (8) kan have enten *dem* eller *de* alt efter hvordan forbindelsen tolkes i det konkrete tilfælde.

- (8) Giv alle dem/de der kom til tiden, en god plads
- (8a) Alternativ 1:
dem er indirekte objekt for *give* og derfor ikke i nominativ
- (8b) Alternativ 2:
de er bestemt artikel for hele syntagmet inkl. relativsætningen, og et af den bestemte artikels særkender er at den ikke kasusbøjes, jf.: *Giv alle de punktlige en god plads*

Uanset hvad man i øvrigt mener om denne analyse, er det en kendsgerning at begge varianter (*dem/de*) forekommer i denne type sætninger, endda i rigeligt mål, og at der derfor kan formodes at være en tolkningsmæssig forskel, dvs. to forskellige underliggende systemer/strukturer som afgør om man gør det ene eller det andet i spontan tale, og at begge disse systemer fungerer side om side i hundredvis af år. I ODS er b-varianten belagt allerede hos Holberg (jf. ODS, opslagsord *de*). Der er altså ikke principielt noget til hinder for tilstedeværelsen af flere simultane, til dels konkurrerende, systemer i et sprog.

16. Konkurrencen fra bestemthed

Til sidst vil jeg give et bud på hvordan det kohæsive kasussystem forsvinder igen. En af de andre vigtige forandringer i middeldansk er at

bestemthed efterhånden bliver en prominent kategori. I de fleste af de viste eksempler er der ikke nogen bestemte eller ubestemte artikler. Den ubestemte artikel (afledt af talordet *en*) er knap nok opstået endnu, og den bestemte artikel bruges endnu kun sparsomt. Man kan forestille sig at bestemtheds kategorien på længere sigt er med til at udkonkurrere det kohæsive kasussystem. Eksempler fra svensk er interessante i denne sammenhæng. I fornsvensk er det simpelthen en konstateret kendsgerning at stærktbøjede maskuline substantiver i nominativ mister sin *-ær*-endelse (nominativendelsen) når de har en tilføjet bestemt artikel. Dette understøtter en generel tendens i retning af 1) baggrundsinformation sættes i akkusativ (jf. den manglende nom.-endelse), og 2) baggrundsinformation bliver bøjet i bestemt form.

Brøndum-Nielsen (GG III: 186, 261) har også observeret nogle særlige tendenser i Arvebog & Orbodemål i forbindelse med ordet *bonde* (mask. *an*-stamme, jf. fig. 2. ovf.). Dette ord er et af de hyppigste ord i lovene, det omfatter betydninger som *jord ejer*, *husbond* dvs. *patriark*, *ægtemand*, og simpelthen *mand*. De tendenser Brøndum-Nielsen bemærker, kan stilles op i et skema som det i fig. 4.:

Fig. 4. ordet *bonde* i Arvebog og Orbodemål:

bestemt form	ubestemt form	
<i>bonden/bondan</i>	<i>bonde</i>	når det fungerer som subjekt og subjektsprædikat
<i>bondan</i>	<i>bonda/bonde</i>	når det fungerer som objekt o.l.

Det viser at der er en tendens til at når ordet *bonde* bliver brugt som subjekt eller subjektsprædikat, så står det i nominativ i ubestemt form (altså to træk der begge trækker i retning af ikke-baggrundsinformation), mens der i bestemt form (stadig som subjekt og subjektsprædikat) er forekomster både i nominativ og i oblik. Omvendt er der en tendens i ord der bruges som objekt etc., til at dette ord i ubestemt

form både kan forekomme i nominativ og oblik, mens det (som objekt etc.) kun forekommer i oblik form når det står i bestemt form.

17. Afslutning

I denne artikel har jeg fremlagt de foreløbige resultater fra et forskningsprojekt om kasusudviklingen i dansk. Jeg har vist eksempler på et alternativt kasussystem, et såkaldt kohæsivt kasussystem, som benytter allerede eksisterende grammatiske formanter, nemlig kasusbøjningen, som tekstsammenbindingsmiddel. Jeg anser det for sandsynligt at dette system har fungeret i ældre middeldansk og måske i tiden forinden, og at systemet er opstået ved at samtidige sprogbrugere har omfortolket nominativen (og akkusativen) som en informationsstrukturel markør snarere end en syntaktisk (subjektmarkør). Systemet er tilsyneladende midlertidigt (som de fleste andre systemer), og det er meget muligt at den efterhånden mere prominente bestemthedskategori har haft indflydelse på det kohæsive kasussystems forsvinden.

Henvisninger

- Andersen, H. (1973). Abductive and deductive change. *Language* 49. 765-793.
- Bjerrum, A. (1952). De tryksvage vokaler i danske runeindskrifter fra tiden ca. 1000 – ca. 1250. *Acta Philologica Scandinavica*, vol. XXI. København. 53-65
- Bjerrum, A. (1966). Grammatik over Skånske Lov efter B 74. København.
- Bjerrum, A. (1967). Grammatik over De sjællandske Love efter AM 455, 12°. Med tillæg om Jyske Lov efter Flensborghåndskriftet. København.
- Blake, B. J. (1994). Case. Cambridge University Press.
- Brøndum-Nielsen, J. (1908-9). De gamle danske Dyrerim. Udgivet med Indledning og Anmærkninger. *Universitets-Jubilæets danske Samfund*, vol. 179 og 187. København: Thiele.
- Brøndum-Nielsen, J. (1918). Danske lovhåndskrifter og dansk lovsprog i den ældre middelalder. *Arkiv för nordisk Filologi*, vol. 34. Lund. 105-137.
- Brøndum-Nielsen, J. (1928). Gammeldansk Grammatik, Vol. I. Indledning. Tekstkildernes Lydbetegnelse. Vokalisme. København: J.H. Scultz.

- Brøndum-Nielsen, J. (1935). *Gammeldansk Grammatik*, Vol. III. Substantivernes Deklination. København: J.H.Scultz.
- Brøndum-Nielsen, J. (1944). Indledning. In: *Nordisk Kultur XXVIII: A*. J. Brøndum-Nielsen (Red.). *Palæografi A, Danmark og Sverige*. Stockholm, Oslo & København. 1-35.
- Christoffersen, M. (1993). Setning og sammenheng. Syntaktiske studier i Magnus Lagabøters landslov. Agder distriktshøgskole.
- Christoffersen, M. (1995). Om forholdet mellom filologi og historisk lingvistik. I: B. Holmberg (red.): *Sproghistorie i 90'erne*. Selskab for Nordisk Filologi. København. 169-192.
- Crystal, D. (1985). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell (1978).
- DgL I – Danmarks gamle Landskabslove, bd. I. J. Brøndum-Nielsen et al. (udg.). København: Gyldendal & Nordisk Forlag, 1933.
- Diderichsen, P. (1941). Sætningsbygningen i Skaanske Lov. København.
- Diderichsen, P. (1946). *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København 1987.
- Duncker, D. (2001). Hvad hedder det? *Mål & Måle*, 24. årg., nr.1.
- Durst-Andersen, P. (1997). Præpositioner og kasus i russisk. In: L. F. Jakobsen & G. Skytte: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4*. Odense Universitetsforlag. 171-192.
- Frederiksen, B. O. (1991). Variantapparatet og sproghistorien. I: M. Kunøe & E. V. Larsen: *3. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus 1991. 75-88.
- Faarlund, J. T. (1989). Pragmatics and syntactic change. In: L. E. Breivik & E. H. Jahr (eds.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 71-98.
- GG I – se Brøndum-Nielsen (1928).
- GG III – se Brøndum-Nielsen (1935).
- GO – Gammeldansk ordbog (under red.). M. K. Jørgensen & M. A. Nielsen et al. DSL.
- Halliday, M.A.K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London & New York: Longman.
- Hansen, Aa. (1956). Kasusudviklingen i dansk. In: *Festskrift til Peter Skautrup*. Universitetsforlaget i Aarhus.
- Hansen, E. & L. Heltoft (1999). *Grammatik over det Danske Sprog*, kap. 1-2. Foreløbig udgave.
- Harder, P. (1990). The Pragmatics and Semantics of Reference. In: L.

- Lundquist & L. S. Rasmussen: *Pragmatics and its Manifestations in Language. Copenhagen Studies in Language, 13*. Handelshøjskolens Forlag, Kbh. 1990. 41-78.
- Heltoft, L. (1992). Topologiens plads i en sprogteori. In: F. Gregersen: *Linguistisk festival. Sprogvidenskabelige Arbejds-papirer fra Københavns Universitet 1992*. København. 67-98.
- Heltoft, L. (1995). Grammatikaliseringsprocesser i dansk syntakshistorie. I: B. Holmberg (red.): *Sproghistorie i 90'erne*. Selskab for Nordisk Filologi, København. 125-168.
- Heltoft, L. (1996). Topics in Danish and in Universal Pragmatics. In: L. Heltoft & H. Haberland (eds.): *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Roskilde. 251-262.
- Heltoft, L. (1998). Analogy, weight and content. *Acta Linguistica Hafniensia, vol. 30*. Copenhagen: Reitzel.
- Heltoft, L. (2001). Recasting Danish Subjects – Case System, Word Order and Subject Development. In: J. T. Faarlund (ed.): *Grammatical Relations in Change*. John Benjamins.
- Herslund, M. (1995). Valens og grammatiske relationer. In: P. Durst-Andersen & J. Nørgård-Sørensen: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2*. Odense Universitetsforlag. 48-72.
- Jensen, E. S. (2001). Udforskningen af kasussystemet i ældre middeldansk – a case of squinting grammar? In: P. Widell & M. Kunøe (red.): *8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus. 171-179.
- Jensen, E. S. (under udg.). Case in Middle Danish. A double content system. In: B. Blake & K. Burridge (eds.). *Selected Papers from the 15th International Conference of Historical Linguistics*.
- Jørgensen, H. (2000). Studien zur Morphologie und Syntax der festlandskandinavischen Personalpronomina – mit besonderer Berücksichtigung des Dänischen. *Acta Jutlandica LXXV:2, Humanities Series 73*. Aarhus University Press. Aarhus.
- Jørgensen, N. (1989). Studier över textstrukturen i medeltida svensk historiografi. *Samlingar utgivna av svenska forskriftsällskapet, häft. 259, bd. 79*.
- Kroman, E. (1944). Dansk Palæografi. In: *Nordisk Kultur XXVIII: A. J. Brøndum-Nielsen (Red.). Palæografi A, Danmark og Sverige*. Stockholm, Oslo & København. 36-81.
- Kroman, E. & S. Iuul (1945-48). *Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk, I-III*. København.
- Nølke, H. (1995). Utterance Focus. Elements of a Modular Theory. In:

- M. Herslund (ed.): Information Structure. *Copenhagen Studies in Languages* 18. København: Samfundslitteratur.
- Nølke, H. (1996). Det attributive adjektivs stilling på fransk. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. I: M. Herslund (red.). Odense. ODS – Ordbog over det Danske Sprog, vol. I-XXVIII. (1918-1956) V. Dahlerup et al. (red.). København.
- Pedersen, K. M. (1993). Letledsreglen og lighedsreglen. Novation, ekspansion og resistens. In: *Jyske Studier tilegnede Magda Nyberg og Bent Jul Nielsen*. Institut for Dansk Dialektforsknings Publikationer. København: C. A. Reitzels Forlag.
- Skautrup, P. (1944). *Det danske Sprogs Historie*, Bd.1. København.
- Sørensen, F. (1995). Sætningsled. In: P. Durst-Andersen. & J. Nørgård-Sørensen: *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 2*. Odense Universitetsforlag. 41-47.
- Togeby, O. (1993). *Praxt*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Togeby, O. (1997). Nominalernes bestemthedsformer informations-teoretisk anskuet. In: P. Widell & M. Kunøe: *6. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus 1997. 289-300.
- Torp, A. & Hj. Falk (1898): *Dansk-norskens lydhistorie*. Kristiania: Aschehoug & co.

